

Химинець В. В.

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри міжнародних економічних відносин
Ужгородського національного університету*

Ільків В. В.

*студентка
Ужгородського національного університету*

Khymynets Volodymyr

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department of International Economic Relations
Uzhhorod National University*

Ilkiv Viktoriia

*Student
Uzhgorod National University*

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. У статті визначено, що глобалізаційні виклики здійснюють вплив на внутрішній простір національних економік, зумовлюють їхню внутрішню і зовнішню політику, породжують проблеми та суперечності, які мають не лише ендегенне, а й екзогенне походження. З'ясовано, що глобалізація приводить не тільки до розвитку відносин між економічними, соціальними та іншими суб'єктами різних країн, а й до різкого збільшення значущості цих відносин. Обґрунтовано, що вплив глобалізаційних процесів зумовлює необхідність нових теоретичних підходів для обґрунтування структурної трансформації моделі розвитку економіки країни. У статті наведено, що напрями впливу глобалізаційних процесів на економіку країн є складними і суперечливими. Глобалізація поглиблює спеціалізацію і кооперування у світовому масштабі та міжнародний поділ праці.

Ключові слова: глобалізація, економіка, розміщення, держава, реалізація, проблема, допомога, розвиток.

Вступ та постановка проблеми. Прискорення інтеграційних процесів у результаті глобалізації економіки суттєво вплинуло на всі сфери життя сучасного суспільства, посиливши взаємозалежність суб'єктів господарювання. В умовах інформаційної недосконалості визначаються проблеми оцінки параметрів господарських процесів, головним інструментом у вирішенні яких є рейтинги. Як загальна оцінка стану об'єкта рейтинг має в собі сукупність багатьох факторів, узагальнюючи найголовніші ознаки складних соціально-економічних явищ, які не належать безпосередньому виміру. Оцінити їх можна лише опосередковано, агрегуючи множини різних основних факторів в одну інтегральну сукупність. Інформаційними джерелами щодо розрахунку міжнародних рейтингів вважаються офіційні статистичні дані, спеціалізовані бази даних міжнародних організацій (ООН, ОЕСР, СОТ, МВФ, Світовий банк тощо), результати опитувань представників ділових кіл, а також експертні оцінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку сучасної глобальної економіки була предметом дослідження низки науковців. Серед учених, які досліджували окремі аспекти цієї проблеми, доцільно виокремити праці Т.І. Артёмова, О.Г. Білоуса, С.О. Корабліна, Т.Д. Мельника, Д.Р. Норт та низки інших учених.

Метою статті є аналіз проблемних аспектів розвитку сучасної глобальної економіки та шляхи їх вирішення. Основними завданнями є аналіз сутності сучасної глобальної економіки; з'ясування напрямів розвитку сучасної глобальної економіки.

Результати дослідження. Нині у більшості держав однією з основних функцій держави є функція забезпечення прав усіх людей. Сучасна держава бере на себе функцію підтримки, а також підвищення ступеня соціаль-

ної справедливості в суспільстві та створення рівних умов щодо функціонування всіх соціальних груп і громадян суспільства. Соціальна справедливість тісно поєднана з вирішенням питань соціальної інфраструктури – освіти, медичного обслуговування, житла, пенсій, доступу до надбань культури, з регулюванням питань праці. До утворення структурних частин соціальної держави багатьох цих благ для людини не існувало. Необхідно зазначити, що глобалізаційні виклики здійснюють вплив на внутрішній простір національних економік, спричиняють їхню внутрішню і зовнішню політику, породжують проблематику та суперечності, які мають не лише ендегенне, а й екзогенне походження. Глобалізація є наслідком не тільки функціонування відносин між економічними, соціальними та іншими суб'єктами різних країн, а й різкого підвищення значущості цих відносин. Водночас вплив глобалізаційних дій спричиняє потребу нових теоретичних підходів для визначення структурної трансформації моделі розвитку економіки країни. Напрями дії глобалізаційних процесів на економіку країн є складними і суперечливими [1, с. 78].

Глобалізація покращує спеціалізацію і кооперування у світовому масштабі та міжнародний поділ праці. Необхідно зазначити, що міжнародна конкуренція покращує розвиток інноваційних процесів та новітніх технологій за допомогою трансферу технологій серед країн світу. Сучасна модель функціонування України визначається певними деформаціями економіки: фрагментацією технологічного простору, надлишковою соціальною диференціацією, зростанням бідності, безробіття, зменшенням чисельності населення, техногенним переважанням і деградацією довкілля, зменшенням обсягів внутрішнього національного ринку та національної економіки, зростанням рівня тіньової економіки, зростанням корупції тощо.

Все це свідчить про структурні диспропорції в економіці України [2, с. 89].

Під час дослідження основних аспектів зростання увага зосереджується і на функціонуванні світової торгівлі. Міжнародна торгівля – лише одна із складових частин глобальної економіки, і ставлення до неї (лібералізація vs протекціонізм) далеко не однозначне. Водночас єдиної думки стосовно того, що виступає «первинним» у парі «світовий ВВП – світова торгівля», поки не отримано. Залишається дискусійним, чи торговельна експансія спричиняє підвищення глобального попиту, а з тим і стимулює глобальне виробництво, чи підвищення обсягів доданої вартості (ВВП) вимагає збільшення торгівлі (остання значно чутливіше реагує на макроекономічні ускладнення). Проте для середньострокової перспективи вважається прийнятним, що уповільнення темпів економічного зростання (світової економіки) означає зменшення попиту на імпорт товарів і послуг (з відповідним зменшенням експорту в країнах-експортерах), а також послаблення пропозиції капіталів.

Водночас слід зазначити, що зниження темпів чи обсягів міжнародної торгівлі спричинятиме і зниження інвестицій у головний капітал, що є стримуючим фактором для покращення глобального зростання. Тобто у макроекономічному розумінні «торгівля – інвестиції – економічне зростання» виглядають нерозривними. Так, у докризовий період експортна експансія багатьох країн (насамперед висхідних) підтримувала і прискорювала глобальну економічну динаміку. Однак упродовж останнього п'ятиріччя: темпи зростання світової торгівлі вже не перевищують темпи зростання глобальної економіки; динаміка глобального ВВП сьогодні є помітно нижчою порівняно з динамікою докризового періоду. У будь-якому разі динаміка світового ВВП і міжнародної торгівлі супроводжують одна одну із відносно слабкими тенденціями до розширення. Тому економічне гальмування неодмінно складовою частиною матиме і зменшення обсягів торгівлі, що для багатьох невеликих висхідних країн може мати занадто негативні соціально-економічні наслідки. І навпаки, обмеження міжнародної торгівлі, насамперед у результаті запровадження протекціоністських обмежень, буде наслідком помітного погіршення глобальної економічної динаміки з негативними наслідками для добробуту [3, с. 124].

Упродовж останніх 10–12 років у результаті стрімких змін у глобальній економіці здійснилася низка інституційних трансформацій, які у великих системних сферах заперечували усталені попередні постулати. Значною мірою це спричинено тим, що глобальна криза 2008–2009 рр. порушила вже відпрацьовані «правила гри» в економічних, валютних, боргових сферах, а тому країнам поряд із потребою вирішення традиційних стабілізаційних завдань потрібно було створювати інституційні та економічні механізми, які дозволяли б належно реагувати на нові виклики, створити положення «нової нормальності», яка за десятиліття все ще не набула стійкого характеру. Так, якщо на початку розгортання кризи до «добрих» антикризових заходів належало фіскальне стимулювання (навіть із надмірним зростанням дефіцитів державних фінансів), то надалі вимогою часу ставала так звана «бюджетна консолідація»; запровадження (для запобігання розгортанню кризових процесів) відверто стимулюючої монетарної політики, у т. ч. у форматі нульових процентних ставок і кількісного пом'якшення, хоча й дійсно приборкало послаблення економічної динаміки провідних розвинутих і висхідних країн, однак все ще не могло створити міцний базис для підтримки зростання, а тому

провокує необхідність чергової «порції» процентного стимулювання і кількісного пом'якшення [4, с. 46].

Якщо в докризовий період експортна експансія країн, що розвиваються, на розвинутих ринках, а також високе поглинання останніх (особливо США) виступало вагомим фактором світового економічного зростання, то сьогодні, по-перше, навіть у розвинутих країнах переважними стають протекціоністські «вимоги» захисту внутрішніх ринків; по-друге, спостерігаються певні функції, які можуть засвідчувати кінець експортоорієнтованої стратегії (насамперед для висхідних країн); по-третє – торговельні суперечності дедалі активніше переростають у системні економічні (валютні, боргові) та інституційні (права власності, інтелектуальні ресурси) [5, с. 8].

Якщо попередніми десятиліттями боргові проблеми були притаманні країнам, що розвиваються, то сьогодні основні боргові ризики сконцентрувались у розвинутих країнах, у т. ч. європейських. А державні борги зростаючого Китаю стрімко наближаються до критичних рівнів, що може поставити під сумнів позитивну глобальну економічну динаміку. Деякі зі вказаних сфер ще не набули критичного характеру, інші ж вимагають термінових узгоджених рішень, однак поки дедалі чіткіше проявляються конфронтаційні тенденції. Значною мірою це стосується зовнішньоекономічних потоків (насамперед торговельних). Однак у другій половині 2018 р. – першій половині 2019 р. посилюються певні ризики, які можуть спровокувати суттєве погіршення показників світового зростання. Так, серед таких ризиків виокремлюються:

– зовнішньоторговельні протистояння між двома найкрупнішими економіками світу – США і Китаєм. Запровадження США у 2018 р. високих імпорتنних тарифів на товари з Китаю (і відповідні заходи Китаю) помітно скоротило не лише обсяги торгівлі, але й замовлення і запаси товарної маси, необхідні для розширення торгівлі, що зменшило глобальний попит загалом і може позначитися на відновлюваних процесах, насамперед у висхідних країнах (які загалом захищені від зовнішніх шоків значно менше, ніж розвинуті);

– подібний негативний вплив на глобальний попит також може спричинити остаточне «розлучення» Великої Британії з ЄС, що через виниклі дисбаланси погіршить як економічну (зниження взаємного попиту та обсягів торгівлі), так і інституційну (послаблення єдності ЄС і посилення домінування Німеччини) структуру ЄС, а також і показники світової торгівлі;

– хоча переговори про зниження торговельних бар'єрів і обмежень на початку 2019 р. виявилися успішними, проте це зовсім не означає, що торговельні питання «закриті». Більше того, по-перше, вже у травні відбулися нові торговельні обмеження, по-друге – досить жорсткі дії Адміністрації США у торговельній сфері формують очікування і подальших можливих продовжень захисту США національних інтересів, що погіршує очікування бізнесу стосовно торговельних і ділових режимів у різних країнах та й у світі загалом;

– зниження темпів нарощування внутрішнього попиту у Китаї, що у поєднанні з торговельними ускладненнями призведе до зменшення у країні попиту на імпорتنні товари та обмежить економіку країн Південно-Східної Азії, сьогодні найбільш динамічного регіону у світі, і навіть розвинутих країн тихоокеанського регіону, зокрема Австралії;

– продовження гальмування світового промислового виробництва, що вже провокує зменшення попиту на промислову і будівельну продукцію як у розвинутих, так і у висхідних країнах. Реакцією на зменшення попиту може стати і зменшення пропозиції із зростанням світових цін

на відповідні товари, що також посилює глобальне ринкове розбалансування;

– прискорення перетоку капіталів між провідними країнами і відпливу капіталів із висхідних країн, що зумовлено як посиленням монетарної політики у США (і підвищенням привабливості американських фінансових ринків), так і нестабільністю великих висхідних економік (зокрема, кризовими шоками, такими, як у Туреччині та Аргентині у середині 2018 р.) [6, с. 7].

Для багатьох висхідних країн зазначені аспекти матимуть кризові наслідки, які охоплюватимуть і інші країни і регіони, особливо якщо умови торгівлі для висхідних країн погіршаться (врізка «Ризики конфліктності на сировинних ринках»). Як слушно зазначає О.Г. Білорус, глобалізація являє собою не однорідне, а складне, суперечливе явище, насичене різними, іноді полярними, процесами економічного і соціального життя людства, а також новими викликами для національних економік, що зумовлює появу різноманітних теоретичних концепцій та наукових дискусій. Тобто можна стверджувати, що на початку XXI століття процес глобалізації динамізується і проявляється в певних, властивих саме йому формах. Вони переважно викристалізуються і дістають матеріальне втілення у збільшенні обсягів та диверсифікації структури міжнародної торгівлі, інтенсифікації міжнародних фінансових трансакцій, виникненні транснаціонального бізнесу, різкому зростанні вивозу прямих закордонних інвестицій та інтенсифікації міжнародної міграції робочої сили [7, с. 78].

У сучасних умовах, коли розвиток глобалізаційних процесів приносить як позитивні, так і негативні наслідки, завдання суспільства полягає в тому, щоб в умовах посилення глобалізаційних процесів створити таку світову систему, яка дозволила б отримати від глобалізації максимальний позитивний ефект, низивши до мінімуму втрати. Основою такої системи може стати співробітництво між європейськими країнами та Україною та динамічні інновації у цій сфері, включаючи формування міжнародних інститутів. Крім розгляду теоретико-аналітичних аспектів глобалізації, у роботі присутня розрахункова частина, яка за допомогою макроекономічних показників дозволяє оцінити ступінь глобалізованості країни та залучення її до міжнародної торгівлі й іноземних інвестицій. За допомогою кореляційно-регресійного аналізу були визначені основні прояви глобалізаційних процесів, які мають найбільший вплив на розвиток економіки України. На думку І.О. Усика, ця модель дозволила виділити основні фактори, такі як експорт товарів та послуг у % до ВВП, обсяг прямих іноземних інвестицій та кількість іноземців, що в'їхали до України, що підтверджує теоретичні основи глобалізації [8, с. 224].

Управлінські помилки в стратегічному розвитку приводять до незадоволення суспільних потреб і, як наслідок, до загострення соціальних проблем у суспільстві. У разі затягування з їхнім конструктивним рішенням у суспільстві починає змінюватися й соціальна роль ринку, виникає ринок платних послуг у всіх сферах, зростає рівень корупції чиновників, тіньова економіка, лобювання потрібних

рішень і законів, зловживання монопольним положенням. Така трансформація соціальної ролі ринку і його впливу на суспільний розвиток і свідомість одержала назву «дисфункційний ринок». У межах таких ринків здійснюється перерозподіл благ або ж створення нових благ із надзвичайно високими соціально-економічними витратами. В кінці кінців результатом функціонування таких ринків буде не розвиток, а стагнація [9, с. 67].

С.О. Кораблін зазначає, що наявність дисфункційних ринків все ж має одну позитивну сторону – вони сприяють соціальній стабільності, тому що кожний з таких ринків опирається на певний соціальний консенсус (соціальний договір) між впливовими соціальними групами. Вони скорочують соціальне невдоволення й створюють ніші для окремих соціальних груп. Слід зазначити, що ця «позитивна сторона» переростає в систему керування й консолідацію блоку олігархів і чиновників, у процесі чого знижуються конкурентні умови і, як наслідок, рівень життя населення, порушуються всі етичні норми, гальмується розвиток малого й середнього бізнесу, становлення інститутів цивільного суспільства [10, с. 17].

Напруги, що утворюються в соціальній структурі у результаті дисфункції, можуть із часом привести до інституціонального розвалу, а також значних глибоких соціальних змін. В існуючих умовах уповільнення темпів зростання економіки України необхідно чітко активізувати курс на збільшення внутрішнього попиту за допомогою росту заробітної плати, підвищення пільгового рівня споживчого кредитування й диференціації оподаткування [11, с. 8]. На думку В.М. Онищенко, у забезпеченні зростання доходів населення, істотного фактору збільшення попиту, велику роль відіграє держава, що за рахунок інвестування в інфраструктуру й розвиток несилових галузей може забезпечити ріст зайнятості й доходів населення і розкрити споживчий попит [12, с. 19]. З огляду на обмеженість інвестицій, необхідний розвиток національних пріоритетів, що забезпечують ріст споживчого попиту в тому числі й за рахунок мультиплікативного ефекту. Збільшення виробництва споживчих товарів на основі можливостей попиту, що розширюється, стає головною умовою для структуризації, а також модернізації несилових економічних галузей.

Висновки. Значною специфікою початку XXI століття вважається прискорення глобалізації, у сутності якого лежить зменшення (аж до повної ліквідації) обмежень на транскордонний рух товарів і послуг, капіталів, людей загалом і робочої сили зокрема, культурних та ідеологічних віянь і надбань. Поряд із позитивними факторами глобалізації дедалі більше є занепокоєнь, спричинених взаємним і легким проникненням не лише позитивних частин розвитку (добробут, торгівля, знання), але й ризиків і викликів (економічні та фінансові кризові процеси, зростання соціально-економічних розривів). Крім того, дедалі частіше спостерігаються «сигнали» про послаблення вигод глобалізації, зниження проявів позитивних наслідків водночас із посиленням негативних тисків у глобальних і національних середовищах.

Список використаних джерел:

1. Усик І.О. Циклічність розвитку економіки – виклики для України. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2015. Випуск 2 (12), Том 3. С. 78–84.
2. Норт Д., Волліс Дж., Вайнгест Б. Насильство та суспільні порядки. Основні чинники, які вплинули на хід історії. Київ: Наш формат, 2017. 352 с.
3. Артёмова Т.І. Глобальне економічне лідерство у контексті ціннісного аналізу. *Економіка України*. 2017. № 5–6. С. 123–135.
4. Усик І.О., Шаульська Л.В., Савченко М.В. Моделювання світової динаміки економічної циклічності. *Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Серія «Економіка»*. 2018. Випуск 308. С. 46–54.

5. Артёмова Т. Европейські цінності: традиційний концепт в епоху глобальних ринкових трансформацій. *Економічна теорія*. 2017. № 4. С. 5–31.
6. Артёмова Т. Европейські цінності: інституційний простір цивілізаційного діалогу. *Економічна теорія*. 2018. № 3. С. 5–28.
7. Білорус О.Г. Економічна глобалістика. Світ-система глобалізму : монографія. Київ : Ун-т «Україна», 2016. 533 с.
8. Усик І.О. Інвестиційні аспекти циклічності економічного розвитку. *Економіка і організація управління*. 2017. № 4 (28). С. 224–232.
9. Білорус О.Г. Інтровертний геоелектронічний розворот США та його потенціальні глобальні наслідки. *Економіка України*. 2017. № 5–6. С. 67–77.
10. Кораблін С.О. Вашингтонський консенсус: тоді та тепер. *Економіка України*. 2017. № 12. С. 17–32.
11. Мельник Т., Конрад Ю. Інтеграція національних підприємств у міжнародні виробничі мережі. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2017. № 5. С. 5–19.
12. Онищенко В. Методологічний дискурс міжнародного економічного партнерства. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 5. С. 19–31.

References:

1. Mustache IO Cyclical economic development – challenges for Ukraine (2015) *Theoretical and practical aspects of economics and intellectual property*. Issue 2 (12), vol. 3, pp. 78–84.
2. North D., Wallis J., Weingest B. (2017) Violence and public order. The main factors that influenced the course of history. Kyiv: Nash format.
3. Artyomov TI Global economic leadership in the context of value analysis. *Ukraine economy*. 2017. No. 5–6, pp. 123–135.
4. Usyk I.O., Shaulska L.V., Savchenko M.V. (2018) Modeling of world dynamics of economic cyclicity. *Collection of scientific works of Donetsk State University of Management. Economics series*. Issue 308, ph. 46–54.
5. Artyomova T. (2017) European values: a traditional concept in the era of global market transformations. *Economic theory*, no. 4, pp. 5–31.
6. Artyomova T. (2018) European values: the institutional space of civilizational dialogue. *Economic theory*, no. 3, pp. 5–28.
7. Belarus O.G. (2016) Economic globalism. The world system of globalism: a mono-graph. Kyiv: University "Ukraine", 533 p.
8. Usyk I.O. (2017) Investment aspects of cyclical economic development. *Economics and organization of management*, no. 4 (28), pp. 224–232.
9. Belarus O.G. (2017) The introverted geoeconomic reversal of the United States and its potential global implications. *Ukraine economy*, no. 5–6, pp. 67–77.
10. Korablin S.O. (2017) Washington Consensus: Then and Now. *Ukraine economy*, no. 12, pp. 17–32.
11. Melnyk T., Konrad Y. (2017) Integration of national enterprises into international production networks. *Bulletin of Kyiv National University of Trade and Economics*, no. 5, pp. 5–19.
12. Onishchenko V. (2018) Methodological discourse of international economic partnership. *Foreign trade: economics, finance, law*, no. 5, pp. 19–31.

НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОЙ ГЛОБАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Аннотация. В статье определено, что глобализационные вызовы оказывают влияние на внутреннее пространство национальных экономик, обуславливают их внутреннюю и внешнюю политику, порождают проблемы и противоречия, которые имеют не только эндогенное, но и экзогенное происхождение. Выяснено, что глобализация приводит не только к развитию отношений между экономическими, социальными и другими субъектами разных стран, но и к резкому увеличению значимости этих отношений. Обосновано, что влияние глобализационных процессов предопределяет необходимость новых теоретических подходов для обоснования структурной трансформации модели развития экономики страны. В статье определено, что направления действия глобализационных процессов на экономики стран являются сложными и противоречивыми. Глобализация углубляет специализацию и кооперирование в мировом масштабе и международное разделение труда.

Ключевые слова: глобализация, экономика, размещение, государство, реализация, проблема, помощь, развитие.

DIRECTIONS FOR DEVELOPMENT OF THE MODERN GLOBAL ECONOMY

Summary. The author reveals in the article that globalization challenges affect the internal space of national economies, determine their domestic and foreign policies, create problems and contradictions that have not only endogenous but also exogenous origin. It has been found that globalization leads not only to the development of relations between economic, social and other actors in different countries, but also to a sharp increase in the importance of these relations. It is substantiated that the influence of globalization processes necessitates new theoretical approaches to justify the structural transformation of the model of economic development. The scientific article states that the directions of globalization processes on the economies of countries are complex and contradictory. Globalization deepens globalization and cooperation on a global scale and the international division of labor. It is noted that international competition stimulates the development of innovative processes and new technologies through technology transfer among countries. It is determined that the current model of Ukraine's development is characterized by significant deformations of the economy: fragmentation of technological space, excessive social differentiation, growing poverty, unemployment, population decline, man-made congestion and environmental degradation, declining domestic market and national economy, shadow economy growth, corruption, etc. It is studied that the domestic economy should focus on building a model of development in its modern general scientific sense, taking into account national characteristics, global trends in international investment flows, the new global and multipolar financial architecture of the world. Theoretical principles of structural transformation of the model of economic development in the context of globalization are substantiated, which allowed to systematize globalization challenges as prerequisites for economic development, to allocate extensive and intensive growth as a basis for structural transformation in the context of globalization, directed and qualitative change of parameters of an economic subsystem of a society as a result of complication of structure of system for the purpose of reduction of resources at an entrance for reception of unit of final result at an exit of system.

Key words: globalization, economy, location, state, implementation, problem, assistance, development.